

JOANNA OSTROUCH-KAMIŃSKA

DEMOKRATYZACJA RELACJI MAŁŻEŃSKICH I RODZICIELSKICH WE WSPÓŁCZESNYCH RODZINACH

WPROWADZENIE

Rozważania dotyczące przemian współczesnej rodziny w kierunku demokratyzacji relacji małżeńskich i rodzicielskich warto rozpocząć od przywołania klasycznej już dziś koncepcji przemian społeczeństwa np. w ujęciu Z. Tyszki¹. Autor wyróżnił w niej trzy stadia rozwoju społeczeństwa, którym można przypisać odpowiadające im dominujące modele rodziny. I tak w społeczeństwie preindustrialnym dominuje rodzina patriarchalna (tradycyjna), oparta na władzy ojca. Charakteryzuje ją zawodowa specjalizacja męża oraz podporządkowanie żony mężowi i jej poświęcenie głównie pracy w domu i opiece nad dziećmi. W społeczeństwie industrialnym dominuje model rodziny współczesnej, składającej się z dwóch pokoleń, w której zawodowo oprócz męża pracuje również żona, słabnie w niej dystans w relacjach wewnątrzrodzinnych oraz sztywność podziału ról, które jednak dalej są określone ze względu na płeć. I wreszcie w społeczeństwie postindustrialnym dominuje rodzina partnerska, którą charakteryzuje bardziej symetryczny podział pracy, odpowie-

Prof. dr hab. Joanna OSTROUCH-KAMIŃSKA – Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, ul. Żołnierska 14, 10-561 Olsztyn; e-mail: joanna.ostrouch@uwm.edu.pl

¹ Z. TYSZKA, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2002.

działalności i przywilejów między kobietę i mężczyznę, a role i zadania przestają być jasno określone ze względu na płeć. Warto podkreślić, że w tym typie społeczeństwa generalnie zmieniają się normatywne oczekiwania wobec kobiet i mężczyzn, i to nie tylko w rodzinie, ale również na rynku pracy.

Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie trzeciego wymienionego przez Z. Tyszkę modelu rodziny, jako przykładu procesu demokratyzacji relacji małżeńskich i rodzicielskich zachodzącego we współczesnych rodzinach. Należy zaznaczyć, iż w polskim dyskursie rodzinnym pojęcie „rodzina partnerska”² bywa zamiennie stosowane z określeniem „rodzina egalitarna”³ czy też, choć to rzadziej, „rodzina demokratyczna” – w tym przypadku zawsze w odwołaniu do koncepcji autorstwa A. Giddensa⁴. Powstanie tego modelu rodziny Giddens przypisuje szerszym zmianom we współczesnych rodzinach oraz relacjach kobiet i mężczyzn, które nazywa procesami demokratyzacji rodziny⁵. Zakładają one dążenie do równości członków rodziny, ich wzajemny szacunek, autonomię każdego z nich, brak przemocy, oraz podejmowanie decyzji poprzez negocjacje i dialog. Demokratyczne stosunki rodzinne oparte są na równowadze między autonomią a odpowiedzialnością każdego z małżonków, na ich wspólnej odpowiedzialności za opiekę nad dziećmi, a także na wspólnym wykonywaniu obowiązków wynikających z funkcji rodzicielskich kobiet i mężczyzn⁶.

Zmiany we współczesnych rodzinach, o których wspomniałam w odniesieniu do koncepcji A. Giddensa, są odzwierciedleniem szerszych zmian społecznych, kulturowych, ustrojowych i ekonomicznych dokonujących się w naszym kraju. W moim przekonaniu można wyodrębnić tu dwa dominujące konteksty tych zmian. W szerszym kontekście mamy do czynienia ze zmianą stylów życia (polskich) rodzin, wcześniej upowszechnionych w krajach Zachodu, zwykle w odpowiedzi na potrzeby i wymagania niestabilnych współ-

² Z. DĄBROWSKA, *Małżeństwa w Polsce współczesnej. Studium empiryczne*, w: Z. TYSZKA (red.), *Rodzina w czasach szybkich przemian*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2002; J. OSTROUCH-KAMIŃSKA, *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2011.

³ D. DUCH-KRZYSZTOSZEK, *Kto rządzi w rodzinie. Socjologiczna analiza relacji w małżeństwie*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2007.

⁴ A. GIDDENS, *Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji*, Warszawa: Książka i Wiedza 1999.

⁵ A. GIDDENS, *Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006.

⁶ Tamże.

czesnych rynków pracy, często sprzeczne z potrzebami rodziny⁷. Pojawiają się też różnorakie nowe formy życia małżeńsko-rodzinnego, a model rodziny wielopokoleniowej, utrwalony kulturowo, na skutek wyzwań, jakim muszą sprostać współcześni pracujący rodzice, staje się rzadkością⁸. Bardzo ważnym elementem tych zmian jest przemiana sytuacji oraz roli kobiet i mężczyzn w społeczeństwie w kierunku większego partnerstwa obu płci, a także rozwój wiedzy o znaczeniu obojga rodziców w wychowaniu dzieci i wpływie ich pracy zawodowej na rozwój dzieci⁹; wiedzy coraz częściej ugruntowanej nie w stereotypowych przekonaniach, mitach i lękach, lecz w wynikach badań prowadzonych z różnych perspektyw, z dopuszczeniem wielu, często dyskutujących ze sobą teorii, i powstałych w efekcie zastosowania różnych podejść badawczych.

Węższy kontekst zmian dotyczy sytuacji jednostki jako podmiotu konstruującego własną biografię w społeczeństwie ryzyka¹⁰, w płynnej nowoczesności¹¹, w świecie, „którego struktury nie wyznacza już autorytet i nie spaja tradycja”¹². Teoretycy ponowoczesności podkreślają, że współczesny świat charakteryzuje się z jednej strony postępującym osłabieniem tradycyjnych więzi i przymusów społecznych, z drugiej zaś wzrostem przestrzeni osobistej (często iluzorycznej) wolności. Pragnienie autonomii jest podstawowym doświadczeniem życiowym. Biografie ludzkie stają się „samorefleksywne”, przekształcone, jak pisze U. Beck, z „biografii wyznaczanych przez społeczeństwo w biografie tworzone przez same jednostki”¹³. Taka zmiana wymaga od ludzi nabycia umiejętności myślenia o sobie w kategoriach twórców własnego życia: planowania, dostosowywania się do zmian, inicjatywy, elastyczności oraz odporności na frustrację. Współczesny człowiek zostaje zmuszony do nieustannego dokonywania wyborów i samodzielnego podejmowania

⁷ U. BECK, *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2004.

⁸ A. KWAK, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2005.

⁹ L.A. GILBERT, *Two Careers/One Family*, London–New Delhi: Sage Publications, Newbury Park 1993.

¹⁰ U. BECK, *Spółczesność ryzyka*.

¹¹ Z. BAUMAN, *Wieżność w opałach, czyli o wyzwaniach pedagogicznych płynnej nowoczesności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”. Kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej” 2001, numer specjalny.

¹² H. ARENDT, *Kryzys edukacji*, w: H. ARENDT, *Między czasem minionym a przyszłym. Osiem ćwiczeń z myśli politycznej*, Warszawa: Aletheia 1994, s. 231.

¹³ U. BECK, *Spółczesność ryzyka*, s. 202.

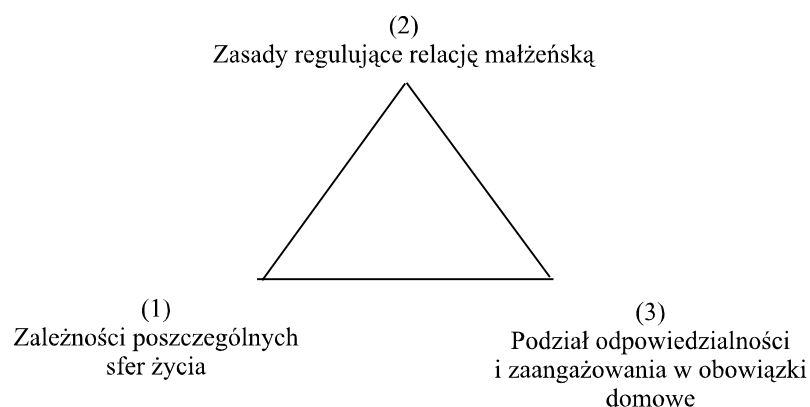
decyzji. Rodzina również staje się przestrzenią konfrontacji „starych” koncepcji życia z „nowymi”; tych ugruntowanych we wcześniejszym doświadczeniu – również z rodziny pochodzenia, oraz tych, które wynikają z często odmiennej od tych doświadczeń codzienności własnych rodzin; codzienności, w której role i relacje rodzinne są nieustannie negocjowane i konstruowane. Owe konfrontacje najpełniej ujawniają się, a więc można je uchwycić i spróbować poddać analizie, w trzecim modelu rodziny w ujęciu Z. Tyszki – rodzinie partnerskiej.

1. DEMOKRATYZACJA (PARTNERSTWO W) RELACJI MAŁŻEŃSKIEJ

Rozważania o demokratyzacji relacji małżeńskich i rodzicielskich przedstawie na marginesie refleksji z przeprowadzonych przeze mnie badań narracyjnych dotyczących sposobów doświadczania egalitarnej, małżeńskiej codzienności przez kobiety i mężczyzn tworzących rodziny z równoległymi karierami zawodowymi rodziców (*dual-career family*) (w dyskursie rodzinnym *implicite* utożsamiane z rodzinami egalitarnymi), w których zarówno kobieta, jak i mężczyzna aktywnie angażują się w rozwijanie własnych ścieżek kariery zawodowej, praca jest ważnym elementem ich obrazu siebie, a jednocześnie tworzą wspólnotę i wychowują dzieci. Są to rodziny, które ze względu na styl życia zmuszone są renegocjować stereotypowe schematy podziału ról płciowych i budować własną rodzinną codzienność¹⁴.

Proces demokratyzacji relacji małżeńskich odbywa się w codziennych rytuałach budowania partnerstwa między kobietą i mężczyzną. Podstawą tej relacji wydaje się zaufanie, otwartość na drugiego człowieka, poszanowanie prawa do indywidualności i posiadania własnych potrzeb oraz dialog – również ten wewnętrzny. Wartości te zawierają się w ujawnionych w narracjach sposobach rozumienia partnerskiej rodziny i partnerstwa w małżeństwie, lokujących się w trzech kontekstach – w odniesieniu do „jego”, „jej” i „ich” światów życia, do zasad regulujących relację małżeńską oraz do podziału obowiązków domowych i odpowiedzialności za poszczególne sfery funkcjonowania rodziny (schemat 1).

¹⁴ Wyniki tych badań szczegółowo zostały przedstawione w książce J. OSTROUCH-KAMIŃSKA, *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów*.

Schemat 1. Partnerstwo w relacji małżeńskiej

Źródło: Opracowanie własne.

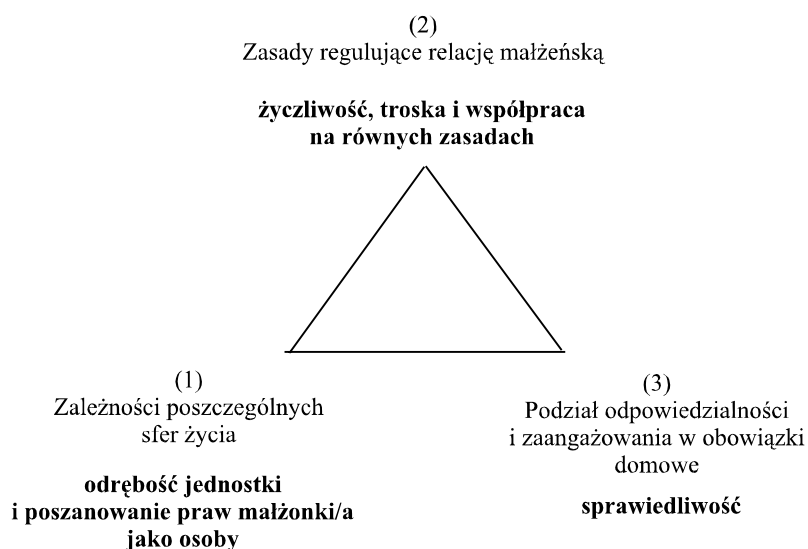
Odnosząc się do pierwszego kontekstu rozumienia partnerstwa w małżeństwie, należy zwrócić uwagę, iż jest ono budowane na podstawie relacji pomiędzy odrębnością każdego z małżonków oraz ich światów życia a wspólnotą wynikającą z faktu tworzenia rodziny. W częściach odrębnych znajdują się własne ambicje, plany, potrzeby, pragnienia, kontakty, w części wspólnej – wspólne zainteresowania, cele, wartości, sposoby spędzania czasu, tradycja i zwyczaje rodzinne. Nie jest to zatem związek dwóch w żaden sposób niepołączonych osób, dla których rodzina staje się przestrzenią realizowania swoich odrębnych zamierzeń i planów, a raczej wspólnota budowana na zaufaniu, szacunku (do siebie i partnera/ki) oraz pełnej akceptacji własnej i wzajemnej odrębności. Nie jest to pełne oddanie swojego świata życia partnerowi/ce, ale dzielenie się z nim/nią własnymi „zasobami” – wzajemne uzupełnianie się, korzystanie z jego/jej „zasobów” oraz współuczestniczenie w tworzeniu wspólnych. Nie jest to budowanie swojego świata przeżyć opartego na świecie partnera/ki, ale na własnym potencjale i możliwościach, stanowiących jednocześnie „kapitał” wnoszony do wspólnoty. Warunkiem nieprzekraczania granic pomiędzy tym, co jednostkowe, a tym co wspólne w rodzinie, jest zachowanie równowagi między tymi sferami poprzez nieustannie negocjowany przez małżonków kompromis oparty na zrozumieniu wzajemnych potrzeb. To, co wyróżnia tak rozumiane partnerstwo od innych rodzajów relacji małżeńskiej, to duże znaczenie przypisywane kategorii odrębności jednostki i poszanowaniu praw partnera/ki jako osoby.

Kolejnym ujęciem idei partnerstwa w rodzinie było odwoływanie się do zasad regulujących relację małżeńską. Oprócz wcześniej wymienianych szacunku, zaufania i zrozumienia będących gwarantem zbieżności światów życia

współmałżonków, w narracjach podkreślano wzajemną życzliwość, pomaganie sobie, docenianie dokonań partnera/ki, zdolność do wspierania się, empatię, niezależność połączoną z jednoczesną umiejętnością współpracy, przyjaźń, wspólne podejmowanie decyzji i ponoszenie odpowiedzialności za rodzinę, okazywanie pozytywnych emocji, otwartą komunikację i brak rywalizacji. Nie bez znaczenia było też poczucie własnej wartości i/lub równości budowane na podstawie wspólnego udziału w tworzeniu kapitału finansowego rodziny. W tak rozumianym partnerstwie w relacji małżeńskiej na pierwszy plan wysuwa się kategoria życzliwości, troski i współpracy na równych, rozumianych tu jako wspólnie wynegocjowanych zasadach.

Trzecim kontekstem idei partnerstwa w rodzinie był podział odpowiedzialności i zaangażowania małżonków w obowiązki domowe. Podkreślano umiejętność dzielenia się obowiązkami, uzupełnianie się w codziennych zadaniach i czynnościach oraz w razie potrzeby w nich zastępowanie. Wspomniany podział był dokonywany na podstawie zasady takich samych praw, ale i obowiązków. To ujęcie partnerstwa przypomina nieustanny proces „ważenia” zaangażowania i odpowiedzialności, w którym duże znaczenie przypisywane jest różnie rozumianej kategorii sprawiedliwości (a właściwie jej poczuciu).

Poszczególne kategorie regulujące partnerstwo w relacji małżeńskiej przedstawiono na schemacie 2.

Schemat 2. Kategorie regulujące partnerstwo w relacji małżeńskiej wyodrębnione z trzech kontekstów znaczeń partnerstwa ujawnionych w narracjach
Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika ze schematu 2, partnerstwo w relacji małżeńskiej jest dużo bardziej złożonym konstruktem, niż wydawałoby się, gdyby odnosić się jedynie do badań sondażowych (o charakterze deklaratywnym), w których najczęściej respondenci prowadzą je do mniej lub bardziej równego (?) podziału obowiązków domowych. Tymczasem okazuje się, że partnerstwo w relacji małżeńskiej to kategoria dużo bardziej złożona, która daleko wykracza poza klasyfikacje związane ze specjalizacją ról, relacją władzy, dominacji, odpowiedzialności czy równości emocjonalnej. Staje się ono centralną częścią „małżeńskiego ja”, poddanego nieustannemu konstruowaniu w poszczególnych wymiarach codzienności oraz, a może przede wszystkim, w sferze aksjonormatywnej. Partnerstwo zatem w relacji małżeńskiej to „traktowanie siebie nawzajem przez współmałżonków jak osoby – respektowanie wzajemnych odrębności i różnic, a także praw, wartości i potrzeb; budowanie relacji na bazie szacunku, zaufania i zrozumienia; kierowanie się życzliwością i chęcią współpracy na wspólnie wynegocjowanych zasadach; wykraczanie poza stereotypowe role płciowe przez nieustanne konstruowanie rodzinnej codzienności na podstawie dobrowolności i sprawiedliwości”¹⁵.

2. DEMOKRATYZACJA (PARTNERSTWO W) RELACJI RODZICIELSKIEJ

W koncepcji demokratycznej rodziny autorstwa A. Giddensa można również poszukiwać źródeł współczesnego myślenia o partnerstwie w relacji rodzicielskiej. Należy tu jednak zaznaczyć, że ujmowanie tego konstruktu jedynie w kontekście realizowanego stylu wychowawczego w rodzinie – w tym przypadku tzw. demokratycznego, nie wyczerpuje wszystkich jego kontekstów. W moim przekonaniu proces demokratyzacji relacji rodzicielskich dotyczy bowiem nie tylko płaszczyzny relacji z dziećmi i pozycji dziecka w rodzinie, ale również płaszczyzny rodzicielstwa samego w sobie, a więc procesu demokratyzacji macierzyństwa i ojcostwa.

Partnerskie relacje rodziców z dziećmi często są związane z przeobrażeniami w pełnieniu ról rodzicielskich, mających odzwierciedlenie w koncepcji egalitarnego rodzicielstwa¹⁶. Jej podstawą jest przekonanie, iż obowiązki i zadania rodzicielskie kobiet i mężczyzn nie są przypisane do płci, co skutkuje wymiennością ról, a także porównywalnym, uzależnionym od aktualnych

¹⁵ J. OSTROUCH-KAMIŃSKA, *Rodzina partnerska*, s. 234.

¹⁶ J. OSTROUCH-KAMIŃSKA, *Egalitarne rodzicielstwo*, „Szkice Humanistyczne” 13(2013), nr 1.

potrzeb dziecka i rodziny, a nie wyznaczonym społecznymi, często stereotypowymi definicjami, zaangażowaniem matki i ojca w opiekę, życie i wychowanie dzieci. Podział zadań i obowiązków pomiędzy rodzicami jest zarówno efektem umowy, wspólnej decyzji i wspólnie wynegocjowanego rozwiązania, jak i odpowiedzią na sposób oraz poziom ich zaangażowania pozarodzinnego i/lub zawodowego, wynikający i dostosowany do cyklu życia rodziny, potrzeb rozwojowych dzieci i momentu w trajektorii zawodowej rodziców. Co ważne, małżonkowie wspólnie dzielą odpowiedzialność za wychowanie dzieci, ponoszą trudy rodzicielstwa, ale również czerpią emocjonalne „korzyści” z tej relacji¹⁷. To ważna zmiana zwłaszcza w kontekście postrzegania ojcostwa jako zaangażowanego¹⁸, bowiem czerpanie „korzyści” emocjonalnych jest możliwe jedynie dzięki głębokiemu emocjonalnemu zaangażowaniu w budowanie bliskiej relacji z dzieckiem, które do tej pory było przypisywane głównie roli matki¹⁹.

W tak rozumianym rodzicielstwie procesom zmiany ulegają również macierzyństwo i ojcostwo. Podstawą macierzyńskiej relacji z dzieckiem jest partnerstwo, w którym dominuje zaangażowanie w tę relację, znacząco różniące się od poświęcenia charakterystycznego dla stereotypowej wersji kobiecości. Partnerskie macierzyństwo, będąc niezwykle ważnym doświadczeniem kobiety, staje się jednocześnie źródłem szansy na jej osobisty rozwój i samorealizację²⁰; sferą doświadczeń dopełniającą istotę kobiecości, ale nieprzesłaniającą jej. Poprzez zaspokojenie potrzeby samorozwoju, niezależności oraz sprawstwa dzięki aktywności zawodowej, kobieta buduje poczucie własnej wartości i godności, staje się atrakcyjnym wzorem do obserwacji, naśladowania i identyfikacji dla własnych dzieci, jednocześnie zwiększając swoje poczucie bycia partnerem w relacji rodzicielskiej i małżeńskiej. Zastępując poświęcenie zaangażowaniem zarówno w budowanie relacji z dzieckiem, jak i w samorealizację, kobieta wykracza poza stereotypową definicję roli płciowej w kierunku większej równowagi między potrzebami innych i własnymi. Następuje tu przejście od zna-

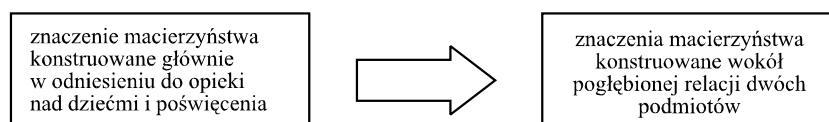
¹⁷ Tamże, s. 162; por. F.M. DEUTSCH, *Having it all: How equally shared parenting works*, Cambridge: Harvard University Press 1999.

¹⁸ M. SIKORSKA, *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne 2009.

¹⁹ K. DZWONKOWSKA-GODULA, *Równość w rodzicielstwie? Młodzi wykształceni Polacy o społecznych rolach matki i ojca, łączeniu ról rodzicielskich i zawodowych oraz polityce rodzinnej*, w: E. MALINOWSKA (red.), *Stereotypy a rzeczywistość na przykładzie wybranych kategorii społecznych*, Łódź: Oficyna Wydawnicza Tercja 2008.

²⁰ M. MARODY, A. GIZA-POLESZCZUK, *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2004.

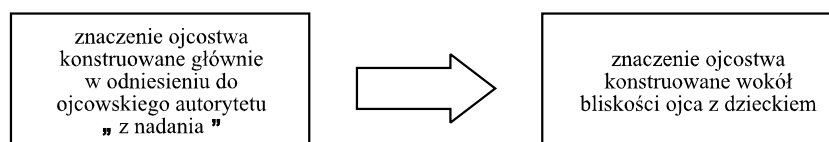
czenia przypisywanego macierzyństwu budowanego w przeważającej mierze w odniesieniu do opieki nad dzieckiem w kierunku znaczenia konstruowanego wokół pogłębionej relacji dwóch podmiotów (schemat 3).

Schemat 3. Proces demokratyzacji macierzyństwa

Źródło: Opracowanie własne.

Podobnego wykroczenia poza stereotypowo definiowaną męską rolę rodzicielską dokonują mężczyźni chcący realizować model partnerskiego ojcostwa. Muszą przeciwstawić się stereotypowej socjalizacji do męskości, a także społecznym presjom przekonań dotyczących cech i zachowań przypisanych kulturowo męskości, np. w zakresie ograniczania pozytywnej ekspresji emocjonalnej i ujawniania siebie, często stanowiących barierę dla otwartej i intymnej relacji z dzieckiem²¹. Podstawą partnerskiego ojcostwa jest uobecnienie w życiu dziecka, które dokonuje się między innymi dzięki wymiennosci ról rodzicielskich kobiet i mężczyzn, oraz włączaniu się ojców w wychowanie, opiekę i pielęgnację dzieci. Ojcowie (emocjonalnie) zaangażowani to ojcowie, którzy świadomie budują więzi z własnymi dziećmi między innymi poprzez codzienne czynności wykonywane przy/dla/z nimi. To również ojcowie, którzy w razie potrzeby są w stanie zmniejszyć poziom swojego zaangażowania zawodowego na rzecz zaangażowania rodzinnego, np. poprzez uelastycznienie godzin pracy. W koncepcji tej ujawnia się przejście od znaczenia budowanego na podstawie kulturowo przypisanego ojcowskiego autorytetu w kierunku znaczenia konstruowanego wokół bliskości ojca z dzieckiem (schemat 4).

Schemat 4. Proces demokratyzacji ojcostwa

Źródło: Opracowanie własne.

²¹ S. BIDDULPH *Męskość*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis 2004; P.K. OLEŚ, *Psychologia przełomu połowy życia*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000.

Proces demokratyzacji relacji rodzicielskich w oczywisty sposób dotyczy również płaszczyzny relacji z dziećmi, a ujawnia się w realizowanej w rodzinie koncepcji wychowania oraz związanej z nią koncepcji dziecka²², które wydają się najbardziej osadzone w ideologii liberalno-rozwojowej. Dominuje w nich bowiem przekonanie o potrzebie towarzyszenia dzieciom w ich rozwoju, wspierania ich otwartą i szczerą komunikacją, oraz pozytywną motywacją do dążenia i osiągnięcia celów, co bywa nazywane „demokracją wychowawczą”²³.

Partnerstwo w relacjach z dziećmi opiera się na przekonaniu, że dziecko ma takie same uczucia, potrzeby i pragnienia jak dorosły, ale nie oznacza to, że jest traktowane jak inny dorosły. Partnerstwo z dziećmi to nie koleżeństwo – takie myślenie stanowi zagrożenie rozwojowe dla dzieci. Układ koleżeński nie stwarza bowiem odpowiednich warunków stymulujących rozwój dziecka, związanych ze znaczeniem wzorców i przykładów, ze stosownym do wieku dziecka wspieraniem i modyfikowaniem, oraz może powodować rozmycie systemu rodzinnego i zajęcie przez dzieci pozycji dorosłych²⁴. Partnerstwo z dziećmi to partnerstwo w emocjach, związane z szacunkiem i respektowaniem praw dzieci. Wyraża się w sposobie spędzania czasu z dziećmi, a nie ilości poświęcanego im czasu, gdy znaczenia konstruowane są poprzez wspólne doświadczanie, a nie pracę przy (np. obsłudze) i dla (poprzez zapewnienie bytu) dzieci²⁵. Wyraża się także w koncepcji dziecka jako podmiotu mówiącego „własnym głosem”, obdarzonego godnością, z prawem do autonomii, współtworzenia zasad dostosowanych do możliwości rozumienia i możliwości rozwojowych dzieci, ale i ich konsekwentnego przestrzegania. Wreszcie wyraża się w koncepcji wychowania jako dialogu, współdziałania i spotkania dwóch partnerów.

²² J. OSTROUCH-KAMIŃSKA, *Między dominacją a „zbanalizowanym partnerstwem”*. Koncepcja dziecka i wychowania w rodzinie egalitarnej, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2013, nr 3(22).

²³ L. KOHLBERG, R. MAYER, *Rozwój jako cel wychowania*, w: Z. KWIECIŃSKI (red.), *Alternatywy myślenia o/dla edukacji*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2000, s. 44.

²⁴ M. NOWAK-DZIEMIANOWICZ, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002; por. B. HARWAS-NAPIERAŁA, J. TREMPAŁA (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. II: *Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006; A. BRZEZIŃSKA (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańsk: GWP 2005.

²⁵ Por. A. OLCZAK, *Umowa społeczna z dzieckiem jako droga ku demokracji w wychowaniu*, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2010.

ZAKOŃCZENIE

Odwołując się do koncepcji A. Giddensa²⁶ o zachodzących w rodzinach procesach demokratyzacji, to na podstawie przytoczonych fragmentów wyników badań, a właściwie wyciągniętych z nich wniosków, można stwierdzić, iż w polskich rodzinach również da się zaobserwować zmiany w kierunku (równo)uprawnienia wszystkich podmiotów życia rodzinnego i ich partnerstwa. Należy podkreślić, iż równość nie odnosi się tu do iluzorycznego podziału „po równo”, czyli „tyle samo” obowiązków, przywilejów czy władzy. Równość w tym przypadku to bycie równym rangą, na równi z partnerem/ką, stanie na równej pozycji, co w oczywisty sposób nie oznacza kwestionowania różnicy między małżonkami; równość rozumiana nie tylko jako równoważność podmiotów, praw partnerów i ich potrzeb, ale przede wszystkim jako wzajemne wspieranie się oraz wspólne podejmowanie decyzji.

Rodzina partnerska nie jest dominującym modelem w polskim społeczeństwie, choć według badań sondażowych regularnie powtarzanych np. przez CBOS, poparcie dla tego modelu rodziny wśród Polaków regularnie rośnie. Pojawia się pytanie o to, czy nasze społeczeństwo i kultura, a także czy współczesne kobiety i mężczyźni w Polsce są już gotowi na demokratyzację życia rodzinnego. Nie bez znaczenia jest również pytanie o to, jaką rolę może odegrać edukacja w przygotowaniu młodych ludzi do funkcjonowania w partnerskich relacjach rodzinnych. Skoro w literaturze coraz częściej podkreśla się, iż we współczesności charakterystycznym typem relacji jest relacja współpracy²⁷ na równych zasadach, to ważnym elementem procesu edukacji byłoby właśnie wspieranie młodych kobiet i mężczyzn w rozwijaniu umiejętności współpracy (w rodzinie) na podstawie demokratycznych zasad, a także, co pokazały badania, poszanowania godności partnera/ki, oddania, zaufania, troski, życzliwości oraz uczciwości.

BIBLIOGRAFIA

- ARENDR H., Kryzys edukacji, w: H. ARENDR, Między czasem minionym a przyszłym. Osiem ćwiczeń z myśli politycznej, Warszawa: Aletheia 1994.
- BAUMAN Z., Wieczność w opałach, czyli o wyzwaniach pedagogicznych płynnej nowoczesności, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”. Kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej 2001, numer specjalny.

²⁶ A. GIDDENS, *Trzecia droga*.

²⁷ M. NOWAK-DZIEMIANOWICZ, *Doświadczenia rodzinne*.

- BECK U., Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2004.
- BIDDULPH S., *Męskość*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis 2004.
- BRZEZIŃSKA A. (red.), Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa, Gdańsk: GWP 2005.
- DĄBROWSKA Z., Małżeństwa w Polsce współczesnej. Studium empiryczne, w: Z. TYSZKA (red.), Rodzina w czasach szybkich przemian, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2002.
- DEUTSCH F.M., *Having it all: How equally shared parenting works*, Cambridge: Harvard University Press 1999.
- DUCH-KRZYSZTOSEK D., Kto rządzi w rodzinie. Socjologiczna analiza relacji w małżeństwie, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2007.
- DZWONKOWSKA-GODULA K., Równość w rodzicielstwie? Młodzi wykształceni Polacy o społecznych rolach matki i ojca, łączeniu ról rodzicielskich i zawodowych oraz polityce rodzinnej, w: E. MALINOWSKA (red.), Stereotypy a rzeczywistość na przykładzie wybranych kategorii społecznych, Łódź: Oficyna Wydawnicza Tercja 2008.
- GIDDENS A., Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji, Warszawa: Książka i Wiedza 1999.
- GIDDENS A., Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006.
- GILBERT L.A., *Two Careers/One Family*, Sage Publications, London–New Delhi: Newbury Park 1993.
- HARWAS-NAPIERAŁA B., TREMPAŁA J. (red.), Psychologia rozwoju człowieka, t. II: Charakterystyka okresów życia człowieka, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2006.
- KOHLBERG L., MAYER R., Rozwój jako cel wychowania, w: Z. KWIECIŃSKI (red.), Alternatywy myślenia o/dla edukacji, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych 2000.
- KWAK A., Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2005.
- MARODY M., GIZA-POLESZCZUK A., Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2004.
- NOWAK-DZIEMIANOWICZ M., Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002.
- OLCZAK A., Umowa społeczna z dzieckiem jako droga ku demokracji w wychowaniu, Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2010.
- OLEŚ P.K., Psychologia przełomu połowy życia, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000.
- OSTROUCH-KAMIŃSKA J., Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2011.
- OSTROUCH-KAMIŃSKA J., Egalitarne rodzicielstwo, „Szkice Humanistyczne” 13(2013), nr 1.
- OSTROUCH-KAMIŃSKA J., Między dominacją a „zbanalizowanym partnerstwem”. Koncepcja dziecka i wychowania w rodzinie egalitarnej, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2013, nr 3(22).
- SIKORSKA M., Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne 2009.
- TYSZKA Z., Rodzina we współczesnym świecie, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2002.

DEMOKRATYZACJA RELACJI MAŁŻEŃSKICH I RODZICIELSKICH
WE WSPÓŁCZESNYCH RODZINACH

S t r e s z c z e n i e

Współczesna rodzina jest przestrzenią nieustannych zmian dotyczących zarówno jej struktury, funkcji, jak i ról oraz relacji jej członków. Jednym z procesów w niej zachodzących jest, zdaniem A. Giddensa, proces demokratyzacji, który odpowiada procesom demokratyzacji w sferze publicznej. Zakłada on równość członków rodziny, ich wzajemny szacunek, autonomię każdego z nich, brak przemocy, oraz podejmowanie decyzji poprzez negocjacje i dialog.

Procesy te dokonują się również w polskich rodzinach. Celem artykułu jest ukazanie kontekstów demokratyzacji relacji małżeńskich i rodzicielskich na przykładzie analizy codzienności funkcjonowania rodzin rodziców realizujących równoległe kariery zawodowe, w których zarówno aktywne zawodowo kobiety, jak i zaangażowani w ojcostwo mężczyźni wykraczają poza stereotypowe role rodzinne. Szczegółowo przedstawione zostały koncepcje partnerstwa w relacji małżeńskiej oraz partnerskiego rodzicielstwa.

Słowa kluczowe: role małżeńskie; współczesne rodzicielstwo; przemiany rodziny; rodzina partnerska.

DEMOCRATIZATION OF MARITAL AND PARENTAL RELATIONS
IN CONTEMPORARY FAMILIES

S u m m a r y

A contemporary family is a space of constant changes concerning both its structure and function as well as the roles and relations of its members. One of the processes, that takes place in it, according to A. Giddens, it is the process of democratization, which corresponds to the process of democratization in the public sphere. It concerns equality of family members, their mutual respect, autonomy of each of them, lack of violence, and decision-making based on negotiation and dialogue.

These processes also occur in Polish families. The aim of this article is to present the contexts of democratization of marital and parental relations based on the analysis of the everyday life of dual-career families, in which both professionally active women and men engaged in their fatherhood go beyond stereotypical family roles. The conceptions of egalitarian relations between spouses and egalitarian parenthood were analyzed in detail.

Key words: marital roles; contemporary parenthood; changes of a family; egalitarian family.

